

Раденко ШТЕКИЋ*

ПОЛИТИКОЛОШКЕ И ОПШТЕДРУШТВЕНЕ ТЕМЕ НА СТРАНИЦАМА ЧАСОПИСА „ИСТОРИЈСКИ ЗАПИСИ“

ABSTRACT: The journal „Historical Records”, which continuously has been published for seven decades, in its pages indicated the numerous topics from history. Designed primarily as a specialized magazine for the study of historical topics, occasionally gave space also to papers and themes from other fields, such as law, economics, politology, geopolitics, literature and others. In this article we will try to present a number of such works that have enriched the enormous opus of the magazine.

KEY WORDS: Historical records, politology, economy, law sciences;

Уводне напомене

Часопис Историјски записи, који у континуитету излази већ седам деценија, на својим страницама је указао на бројне теме из историје. Конципиран преваходно као специјализовани часопис за проучавање историјских тема, повремено је давао простора и радовима и темама из других области, попут: права, економије, политикологије, геополитике, просвјете, књижевности... У овом раду ћемо настојати да прикажемо један број таквих радова који су обогатили огромни издавачки опус часописа. Такође ће бити представљен и један дио радова из часописа Записи(1927-1941) као претече Историјских записа. Без претензија ка исцрпнијој анализи и научно-критичкој валоризацији поменутих радова, циљ је прије свега поменути и нагласити да су, поред радова из политичко-војне историје Црне Горе (који доминирају квантитативно) – објављивани и радови из економске и правне историје и политикологије.

Политиколошке теме

Политичке науке изучавају појаве везане за расподјелу и трансфер моћи при доношењу одлука, улоге и системе владавине, укључујући

* Аутор је виши научни савјетник у Историјском институту УЦГ.

влде и међународне организације, политичко опхођење и јавне политике. Појам „политичке науке“ исковао је, 1880. године, Хербер Бекстер Адамс, професор историје на универзитету „Џон Хопкинс“. У овом поглављу ће бити презентован један дио радова из области политиколошких наука, објављених на страницама Историјских записа.

О идеологији и култури, друштвеним промјенама у Југославији током прве послеријатне деценије, писао је Љубодраг Димић¹. Срђан Вукадиновић је писао о структури југословенског друштва крајем 60-их година 20. вијека². О Острошкој скупштини и њеним консеквенцама говори из своје визуре Димо Вујовић.³ А о дјелатностима органа народне власти у Црној Гори у јесен 1944. и зиму 1945. године писао је Зоран Лакић.⁴ Рад који се бави историјским аспектима савременог тероризма⁵, упознаје нас о бројним дефиницијама појма тероризам, руском тероризму у 19. вијеку, организацији *Народна воља*.

*Рад „Село у Црној Гори и Санџаку према комунистима и грађанским странкама 1921“*⁶, гдје аутор у уводу констатује да је становништво Црне Горе након Првог свјетског рата било највећим дијелом ситно-сељачко. Из тог разлога је разумљиво што је већина политичких странака које су рачунале на успјех на простору Црне Горе и некадашњег Санџака морала подешавати свој став, идеје и погледе према сиромашним сељацима. Неке странке, попут КПЈ нису се посебно обраћале црногорском селу, мада су партијска гласила посвећивала доста простора питању положају сељака и аграрној реформи.

Неколико радова се бави појмом пропагандног дјеловања у различитим епохама и државама – у антици, просвијећеном апсолутизму, комунизму, нацизму, пропагандом и политичким маркетингом у земљама Запада⁷. Рад о историји црногорске штампе⁸ нас упознаје о развоју

¹ Љубодраг Димић, „Идеологија и култура у Југославији 1945-1955“, ИЗ 3-4/1999.

² Срђан Вукадиновић, „Структура југословенског друштва крајем шездесетих година 20. вијека“, ИЗ 3, 1997.

³ Димо Вујовић, „Острошка скупштина“, ИЗ 1, 1967.

⁴ Зоран Лакић, „Дјелатност органа народне власти у Црној Гори у јесен 1944. и зиму 1945“, ИЗ 3-4/1974.

⁵ Оливера Ињац, „Историјски аспекти савременог тероризма“, Историјски записи 1-4/2007.

⁶ Богумил Храбак, „Село у Црној Гори и Санџаку према комунистима и грађанским странкама 1921“, ИЗ 1981.

⁷ Раденко Шћекић: „Политичка пропаганда од старовјековне до пропаганде у доба просвијећеног апсолутизма“ ИЗ 1-4/2009; „Политичка пропаганда, појам и одређење и посебан осврт на пропаганду у доба комунизма“, ИЗ 1-4/2006; „Политички маркетинг у времену глобализације – примјери земаља Западне Европе и САД“, Историјски записи 1-4/2007; „Тоталитарна пропаганда фашизма и национал-социјализма“, ИЗ 1-4/2010.

⁸ Жељко Рутовић, „Историјат развоја штампе и медијске политике у Црној Гори“, Историјски записи 1-2/2015.

штампе и медија на простору Црне Горе, од Ободске штампарије, преко почетака журналистике са листом „Црногорац“ из 1871, међуратних листова „Ново доба“ и „Слободна мисао“, до „Побједе“ 1944. године. Занимљив је и рад који се бави друштвеним промјенама и језиком у комунистичкој Србији⁹; о утицају друштвених промјена и државног уређења на језик, попут промјене ословљавања са „господин“ у „друг“; „поданик“ у „грађанин“.

Рад „Србија и виновници великог рата – кризе, ратови и биланси (1912-1918), актуелизује стару/нову тему узрока и посљедица Великог рата. Дајући студиозно приказ жеља и смјерницањемачке и аустроугарске политике и њихове жеље да изазивањем једнога мањег, контролисаног рата на Балкану направе увертиру за општи, свјетски рат.¹⁰ На сличној теми су и радови под насловом „Темељне промјене у хрватској политици уочи Сарајевског антентата“¹¹ који говори о различитим погледима унутар тадашње хрватске политичке елите у погледу организовања и односа са сусједима. Као и рад „Први свјетски рат и омасовљење политичке (само)свијести: случај Хрватска“¹² који између осталог описује и српске јединице са Кордуна и Лике које су се борили за интересе Беча у Италији, али и у Мачви, чинећи притом зверства над цивилима-сународницима.

Милан Бајовић је писао о политичком животу у Црној Гори 1936. са освртом на тадашње општинске изборе.¹³ Општински избори 1936. у пљеваљском крају су били тема рада Вукајла Глушчевића.¹⁴ О историјским аспектима демократије и о већини и мањини писао је Илија Павловић¹⁵. О европском безбједоносном идентитету и покушајима осамостаљења одбране европских држава говори се у истоименом раду, док о феномену глобализације, теорије сукоба цивилизација у постхладноратовском добу пише исти аутор.¹⁶ Рад „Полуострво Крим

⁹ Наташа Милићевић, „Господин, грађанин, друг, поданик – друштвене промјене и језик у Србији 1944-1950“, Историјски записи 1-2/2015.

¹⁰ Љубодраг Димић, „Србија и виновници великог рата – кризе, ратови и биланси (1912-1918)“, Историјски записи, 3-4/2015.

¹¹ Стјепан Матковић, „Темељне промјене у хрватској политици уочи Сарајевског антентата“, 3-4/2015.

¹² Алберт Бинг, „Први свјетски рат и омасовљење политичке (само)свијести: случај Хрватска“, 3-4/2015.

¹³ Милан Бајовић, „О политичком животу у Црној Гори 1936 године с посебним освртом на општинске изборе“, ИЗ 3-4/1991.

¹⁴ Вукајло Глушчевић, „Општински избори у Пљеваљском крају 1936 године“, ИЗ 3-4/1991.

¹⁵ Илија Павловић, „Историјски аспекти демократије“, ИЗ 1,1997.

¹⁶ Раденко Шћекић, „Европски безбједоносни идентитет – покушаји осамостаљења европске политике одбране и безбједности“ ИЗ 1-4/2005; „Оглед о теорији Сукоба цивилизација у пост-хладноратовском добу“, ИЗ 1-4/2008.

1774-2014¹⁷ доноси мултидисциплинарни приступ једном савременом геополитичком питању. Пратећи историјски и друштвени развој једног простора, почев од антике, а нарочито у посљедња два и по вијека. У раду је указано на термин геополитике, на значајније геополитичке мислиоце Запада и Истока, на геополитичке промјене током протекле три деценије и на тенденцију поновног креирања мултиполарног свијета. На студији случаја једног малог простора, али историјски, друштвено и етнички сложеног, геополитички веома значајног – вјекovima се преламају интереси великих сила.

Економске теме

Економија проучава многе области и проблеме, развијајући теорије људског понашања у доношењу кључних одлука у коришћењу ограничених ресурса ради производње и расподјеле вриједних материјалних добара и услуга међу људима. Издвојићемо неколико радова који су се бавили економијом, трговином, занатима и финансијама.

У раду „*Подгоричани трговци XV, XVI и XVII вијека према которској и дубровачкој грађи*“¹⁸ говори се о трговачким везама приморских градова и унутрашњости у нестабилним и несигурним временима по трговину. Циљ рада, по аутору је да исцрпи вијести которског и дубровачког архива о Подгорици, од првих архивских књига до средине XVII вијека. Података нема много и они се тичу искључиво трговине и пословних веза. Истичу се подгорички трговци кожом у Котору, трговци рудама из новобрдске области, трговци текстилом и свилом. Подгорица се налазила на познатом Зетском путу којим су се током средњег вијека кретали трговачки каравани из Србије преко Брскова ка мору. Которанин Марин Болица у опису скадарског санцака 1614. наводи Подгорицу као мали град (цитаделу) окружен великим подграђем од око 900 кућа, већином хришћанских.

Интересантан је рад о увођењу и изградњи телеграфске и телефонске службе у Црној Гори у доба књаза Николе¹⁹. Први телеграфи у Црној Гори су прорадили већ 1869. године на Цетињу, у Ријеци Црнојевића и Орјој Луци. Драгана Радојичић је писала о структуристанивништва херцегновског краја према катастру из 1704. године.²⁰ О почецима банкарског сектора писано је још у часопису Записи.²¹ На слич-

¹⁷ Раденко Шћекић, „У фокусу историје и геополитике - полуострво Крим 1774-2014“, Историјски записи 1-2/2015.

¹⁸ Богумил Храбак, „Подгоричани трговци XV, XVI и XVII вијека према которској и дубровачкој грађи“, ИЗ 3-4/1973.

¹⁹ Марко Цвјетковић, „Телеграфска и телефонска служба у Црној Гори“, ИЗ 1-2/1956.

²⁰ Драгана Радојичић, „Становништво херцегновског краја према катастру из 1704. године“, ИЗ 2, 1985.

²¹ Душан Вуксан, „Прва црногорска банка“, Записи 1-2, 1928;

ну тему је и рад пет деценија касније²². Рад Димитрија Дима Вујовића²³ нас упознаје о стању црногорских финансија и савезничкој помоћи у периоду 1914-1921. године.

О учешћу Млечана у привредном животу средњовјековног Котора и њиховом утицају на развитак града, говори нам рад Невенке Богојевић-Глушчевић²⁴. О италијанским кредиторима у средњовјековном Котору писао је Драги Маликовић.²⁵ Интересантан је рад о монетама коришћеним на простору Црне Горе у периоду 1500-1800²⁶. Богумил Храбак објавио је рад о новцу Балшића.²⁷

Из историје занатства писано је више радова, извојио бих о старим ковницама новца у Црној Гори и Боки²⁸. Исти аутор је писао и о житарицама са Бојане и Скадарског краја током средњег вијека, као и о промету соли на овом подручју у периоду од 13. до 15. вијека²⁹. Извозом и трговином дувана у Дубровник са подручја Црне Горе и Албаније током 18. вијека говори рад Амброза Капора³⁰. О развитуку и облицима зеленашења и акумулацији капитала током друге половине 19. вијека у Црној Гори писао је Мирчета Ђуровић³¹. Темом трговине Бара, Бијелог Поља и Подгорице са Дубровником у првој половини 18. вијека бавио се Вук Винавер.³² Трговинским центрима у Црној Гори, пазариштима и њиховом друштвено-економском улогом средином 19. вијека бавио се у свом раду Радоман Јовановић,³³ док је о трговини Црне Горе и Србије на прелазу између 19. у 20. вијек писао Новак Ражнатовић.³⁴

²² Драгиша Ђоковић, „Када су и гдје основане прве банке у Црној Гори“, Историјски записи 3, 1997.

²³ Димитрије Димо Вујовић, „Савезници и црногорске финансије 1914-1921“, Историјски записи 3, 1986.

²⁴ Невенка Богојевић-Глушчевић, „Учешће Млечана у привредном животу Котора у 14. вијеку“, Историјски записи 3-4/2002.

²⁵ Драги Маликовић, „Италијански кредитори у Котору у првој половини 14 вијека“, Историјски записи 3-4/2000.

²⁶ Вук Винавер, „Прилози историји новца у нашим земљама“, ИЗ 3-4/1962.

²⁷ Богумил Храбак, „О балшићким грошима“, Историјски записи 1, 1953.

²⁸ Антон Милошевић, „Старе ковнице новца у Црној Гори и Боки“, ИЗ 1/1948.

²⁹ Богумил Храбак, „Житарице са Бојане и Скадарског краја 1300-1500“, Историјски записи 3-4/1994.; Промет соли у Скадру и Бојани у 13,14 и 15 вијеку, ИЗ 3-4/2000.

³⁰ Амброс Капор, „Црногорски и албански духани на дубровачком тржишту од конца 17. до почетка 19. стољећа“, ИЗ 1, 1976.

³¹ Мирчета Ђуровић, „Основица и облици зеленашења у Црној Гори и развитак зеленашког капитала у другој половини 19. вијека“, Историјски записи 2, 1953.

³² Вук Винавер, „Трговина Бијелог Поља, Бара и Подгорице са Дубровником 1720-1760“, ИЗ 2, 1953.

³³ Радоман Јовановић, „Трговински центри Црне Горе средином 19. вијека“, ИЗ 3-4/1973.

³⁴ Новак Ражнатовић, „Трговински односи између Црне Горе и Србије 1890-1903“, ИЗ 2, 1966.

О индустријском развоју Црне Горе између два рата написана је студиозна научна анализа³⁵. О трговини у југословенским републикама током првих послеријатних година и увођењу планске дириговане привреде и комунистичког устројства, преласку са приватног на државно, условима и консеквенцама, бави се Слободан Селинић³⁶. Рад о почецима и изградњи жељезаре у Никшићу³⁷ намприказује прве проблеме у раду, недостатак квалификованих кадрова и опреме. И да је прва опрема добијена из Крупових челичана, на основу ратне репарације и да је била стара и већ коришћена 40 година. Производња је започета 1956. а жељезара је све до 1969. углавном пословала са губитком и представљала је магнет за досељавање у Никшић. У раду „Друштвено-економска кретања у Црној Гори током друге половине 20. вијека“³⁸ направљен је пресјек економије и друштва у новом добу, послеријатном комунистичком режиму са диригованом планском привредом. Изградња земље и новог друштвеног устројства имала је и негативне консеквенце, попут масовних миграција село-град, запостављања пољопривреде и сточарства. У другом дијелу рада дата је синтеза југословенске друштвене кризе, распада државе и заједничког тржишта, периода хиперинфлације, ембарга, ратног окружења, бомбардовања, политичке кризе и обнављања независности 2006. године.

Правне теме

Право је систем правила и друштвених норми који уређује односе међу људима и организацијама. То ко доноси та правила и како се примјењују варира у различитим друштвеним групама односно државама и важећим државним уређењима и системима. У овом поглављу биће издвојено неколико радова који се баве имовинско-правним односима, законским актима, судовима.

О генези Општег имовинског законика бавио се још у међуратном периоду Душан Вуксан³⁹. О домену исправа са подручја Паштровића током 16. и 17. вијека говори рад Ивана Божића,⁴⁰ док се Јован Бојовић бавио законодавством и органима централне власти у Црној Гори у вријеме митрополита Петра I Петровића, на прелазу из 18. у 19. вијек⁴¹.

³⁵ Спасоје Меденица, „Индустрија Црне Горе између два рата 1918-1941“, ИЗ 12/1959.

³⁶ Слободан Селинић, „Трговина у југословенским републикама 1945-1948“, ИЗ 1-4/2004.

³⁷ Ненад Перошевић, „Изградња и почеци рада жељезаре Никшић 1951-1956“, Историјски записи 1-4/2007.

³⁸ Раденко Шћекић и Жељко Бјелетић, „Друштвено-економска кретања у Црној Гори током друге половине 20. вијека“, Историјски записи, 3-4/2015.

³⁹ Душан Вуксан, „Генеза Општег имовинског законика“, Записи 4, 1934.

⁴⁰ Иван Божић, „Паштровске исправе 16-17. вијека“, ИЗ 1-2/1958.

⁴¹ Јован Бојовић, „Законодавство и органи централне власти у Црној Гори у вријеме

Положајем жене на подручју Грбља и законским одредницама у „Грбљском законнику“ бавио се Ристо Драгићевић,⁴² а о постанку „Грбљског законика“ писала је Радмила Петровић.⁴³ О примјени Душановог законика на подручју Боке Которске, конкретно у Перасту у 17. вијеку, сазнајемо из рада Петра Шеровића⁴⁴.

Једном одлуком умирног суда из 1642. године бавио се Глигор Станојевић⁴⁵. Турским учешћем у мјешовитом суду око умира на Цетињу 1743. и пленидбеним акцијама из Црне Горе крајем 16. и у 17. вијеку, бавио се Чедомир Лучић.⁴⁶ Писано је и о пресудама Аустријског пријеког суда током окупације у Великом рату⁴⁷. Рад „Правни режим на имовини удате жене у средњовјековним зетским приморским градовима“⁴⁸ указује на правни положај жене у средњем вијеку, истичући да формалноправна регулатива скоро без изузетка показује подређени положај жене у односу на мушкарце. Упознајући нас у раду о имовинско-правним примјерима у средњовјековним градовима: Скадру, Будви, Котору. Дајући и упоредну анализу правног режима на имовину жене. Законодавством током ратног периода и у НР Црној Гори 1942-1946. године бавио се Перо Крстајић.⁴⁹ Петар Стојановић се бавио Ордалијом – божјим судом и његовим траговима у црногорском праву⁵⁰.

Закључна разматрања

Као што је и истакнуто на претходним страницама: богати научни опус, како квалитетом тако и квантитетом, часописа Записи/Историјски записи је додатно оплемењен радовима из мултидисциплинарних наука. Радови из хуманистичких и друштвених наука отворили су бројна питања и обрадили аналитички бројне економске, правне, политиколошке теме.

У овом раду су анализиране различите теме, од: правног положаја жене у средњем вијеку, имовинско-правних спорова, статута и за-

митрополита Петра I Петровића 1784-1830“, ИЗ 1-2/1982.

⁴² Ристо Драгићевић, Жена у „Грбљском законнику“, Записи 2, 1929.

⁴³ Радмила Петровић, Доба постанка „Грбљског законика“, Записи 4, 1929.

⁴⁴ Петар Шеровић, „Још један случај примјене Душановог законика у Перасту у 17. вијеку“, ИЗ 1-3/1952.

⁴⁵ Глигор Станојевић, „Једна одлука умирног суда из 1642. године“, ИЗ 1, 1963.

⁴⁶ Чедомир Лучић, „Турско учешће у мјешовитом суду око умира на Цетињу 1743“, ИЗ 1-4/1992; „Пленидбене акције из Црне Горе крајем 16. и у 17. вијеку“, ИЗ 3-4/2000.

⁴⁷ Нико Мартиновић, „Једна пресуда Аустријског пријеког суда из 1916 године“, ИЗ 1-2/1957.

⁴⁸ Невенка Богојевић-Глушчевић, „Правни режим на имовини удате жене у средњовјековним зетским приморским градовима“, Историјски записи, 3-4/2015.

⁴⁹ Перо Крстајић, „Законодавство у НР Црној Гори 1942-1946.“, ИЗ 1, 1954.

⁵⁰ Петар Стојановић, „Ордалије – божји суд и његови трагови у црногорском праву“, ИЗ 1, 1977.

коника, трговине и финансија, занатства и ковања новца, оснивања првих банака у Црној Гори, политичко-идеолошких промјена након Другог свјетског рата, преко друштвених консеквенци Великог рата, економских промјена у Црној Гори у другој половини 20. вијека, до геополитичких промјена на примјеру студије случаја полуострва Крим, ефеката глобализације, европских безбједносних идентитета и тероризма и развоја политичко-пропагандног дјеловања у различитим епохама.

Radenko ŠČEKIĆ

POLITOLOGICAL AND GENERAL SOCIAL TOPICS ON THE PAGES
OF THE HISTORICAL RECORDS JOURNAL

Summary

As is pointed out in the preceding pages, rich scientific opus of the Historical records journal is further enriched by the works of multidisciplinary sciences, both in quality and quantity. Papers from the humanistic and social sciences have opened a number of questions and analytically processed numerous economic, legal and politological topics. This paper analyzes the different topics, from the legal position of women in the Middle Ages, property rights disputes, statutes and codes, trade and finance, the establishment of the first banks in Montenegro, political and ideological changes after the Second World War, through social consequences of the Great war, economic changes in Montenegro in the second half of the 20th century, to the geopolitical changes in the example case study of Crimea peninsula, effect of globalization, European security identity and terrorism and the development of political propaganda activities in different epochs.